

Konsolidacja fiskalna a zadowolenie z życia

Iwona Wojciechowska-Toruńska*

1. Wprowadzenie

Generowanie wzrostu gospodarczego stało się głównym celem polityki fiskalnej wielu państw na świecie. Jednocześnie wiele państw świata zapomina, że czynniki wzrostu gospodarczego to nie tylko nakłady kapitałowe i nowe technologie, ale również jakość aktywów osobowych. Konsolidacja fiskalna może być ważnym instrumentem polityki fiskalnej kształtującym poziom zadowolenia z życia obywateli. Konsolidacja budżetowa opierająca się na dużych ograniczeniach w wydatkach publicznych powoduje, że działania gospodarcze rządu wydają się bardziej wiarygodne dla społeczeństwa. Skutkuje to wzrostem planów konsumpcyjnych (zaplanowanych wydatków), gdyż konsumenci oczekują niższych podatków w przyszłości. Z kolei przedsiębiorcy oczekują z tego samego powodu (niższe obciążenia podatkowe to zwiększenie potencjalnych dochodów do dyspozycji) wyższych zysków swoich przedsiębiorstw umożliwiających wzrost inwestycji. Wzrost popytu i inwestycji powoduje dodatni wpływ na wzrost gospodarczy. Takie efekty wiarygodnej polityki fiskalnej zostały nazwane efektami niekeynesowskimi (Giavazzi, Pagano 1990). Powstają pytania, czy wzrost konsumpcji i inwestycji z powodu konsolidacji fiskalnej może polepszyć nastroje Polaków? Jaka jest skala zmiany zadowolenia z życia Polaków po konsolidacji fiskalnej? Czy pozytywne zmiany ekonomiczne o dużej skali mają wpływ na zadowolenie z życia obywateli? Czy konsolidacjom fiskalnym towarzyszy wzrost czy spadek zadowolenia z życia? Jak zmienia się poziom zadowolenia z życia po konsolidacji?

* Iwona Wojciechowska-Toruńska, Politechnika Łódzka, Instytut Nauk Społecznych i Zarządzania Technologiami.

W dyskusji na temat zadowolenia z życia w zależności od polityki fiskalnej można rozpatrywać takie czynniki jak: rodzaj i wysokość stawek podatkowych, stabilność systemu podatkowego, wielkość deficytu i długu publicznego czy poziom wydatków publicznych. Czynniki te z kolei nie są bez znaczenia dla wielkości dochodu narodowego danego kraju, który niewątpliwie przyczynia się do poziomu finansowego dobrobytu społeczeństwa. Celem artykułu jest przedstawienie poziomu zadowolenia z życia w czasie epizodu konsolidacji fiskalnej, przed i po konsolidacji fiskalnej. Poziom finansowy nie jest jedynym wymiarem warunków życia czy zadowolenia z życia. Do pomiaru poziomu zadowolenia z życia zostaną wykorzystane specjalnie skonstruowane wskaźniki: cierpienia i szczęścia oraz dobrostanu psychofizycznego, uwzględniające osiem wymiarów zadowolenia z życia/jakości życia. Okresy konsolidacji fiskalnej zostaną ustalone przy użyciu międzynarodowych definicji, tzw. benchmarków.

2. Polityka fiskalna (ekonomiczno-społeczna) i zadowolenie z życia

Badania w zakresie determinant satysfakcji z życia i ich ważności dla osób indywidualnych i dla kształtowania polityki ekonomiczno-społecznej było wiele, zwłaszcza odkąd Easterlin (1974) stwierdził, że *wyższe dochody same w sobie nie czynią ludzi bardziej szczęśliwymi*. Badania nad satysfakcją z życia ustaliły szereg interesujących i spójnych relacji między indywidualnymi cechami i zadowoleniem z życia (tabela 1). Wśród czynników makroekonomicznych wymienia się bezrobocie (Blackaby 1994) i niski poziom finansowego dobrobytu (Easterlin 1974; Frijters, Haisken-DeNew i Shields 2004), które są związane z niskim zadowoleniem z życia.

Tabela 1. Kluczowe czynniki ekonomiczno-społeczne zadowolenia z życia

Czynnik	Autorzy	Rok
Wiek	Blanchflower i Oswald	2008
Bezrobocie	Blackaby (red.)	1994
Poziom finansowego dobrobytu (dochody)	Easterlin; Frijters, Haisken-DeNew i Shields	1974; 2004
Stan cywilny	Shapiro i Keyes	2008
Religia	Lim i Putnam	2010
Zdrowie	Brief (red.) Diener (red.)	1993; 1999
Oczekiwana długość życia	Diener and Chan	2011
Płeć, wykształcenie i liczba dzieci w gospodarstwie domowym	Frijters, Haisken-DeNew i Shields	2004

Źródło: opracowanie własne.

Polityka fiskalna państwa ma wpływ na niektóre z wymienionych wyżej czynników kształtujących poziom zadowolenia z życia. Z pewnością jest to poziom dochodów rozporządzalnych, który ma wpływ na sytuację finansową jednostki. Wpływ poziomu finansowego dobrobytu (dochodu) na zadowolenie z życia zaobserwował w 1965 roku Cantril, który był psychologiem społecznym. Badał on aspiracje materialne i społeczne ludzi w krajach zamożnych i biednych. Okazało się, że narody biedne mają rzeczywiście skromne wymagania materialne i społeczne w porównaniu do narodów zamożnych. Dopóki ludzie z biednych krajów, regionów nie odkrywają, co jest potencjalnie dostępne w krajach czy regionach bogatych, są skromni. Generalnie można stwierdzić, że aspiracje rosną wraz z dochodem narodowym. Ludziom skromnym niewielkie dochody wystarczają do szczęścia. W tym samym roku, 1965, inny badacz – Smolensky ustalił, co to znaczy tzw. minimalny komfort konieczny do zadowolenia z życia. Ankietowani przez niego robotnicy określili swój wystarczający dochód do szczęścia jako połowę PKB per capita na rok. 25 lat później Rainwater zbadał, że w latach 1950–1986 dochód uważany jako konieczny, aby wiązać tzw. koniec z końcem rósł w takich samych proporcjach jak PKB per capita. Badania te potwierdziły odkrycia Smolensky'ego. W latach dziewięćdziesiątych przeciętny Amerykanin zapytany o to, jakie jest jego wymarzone życie, odpowiadał, że jest to „dom w kurorcie” i „naprawdę ładne ubrania” (Easterlin, Crimmins 1991, s. 526). Pozytywna relacja między dochodem a zadowoleniem z życia była zbadana w wielu krajach (Dener 1984, s. 553). Subiektywne zadowolenie szczególnie wzrasta pod wpływem wzrostu dochodu w krajach biednych, a w krajach zamożnych nie zmienia się (Inkeles 1993; Veenhoven 1991). W USA przez pół wieku nie zaobserwowano polepszenia w zadowoleniu z życia wśród Amerykanów, pomimo że PKB per capita wzrósł więcej niż dwukrotnie (Maddison 1991). Wzrost dochodu nie powoduje wzrostu szczęśliwości (Easterlin 1974) w krajach bogatych. Raport ekonomiczny w latach dziewięćdziesiątych dostarczył danych potwierdzających, że nie ma trendu wzrostu szczęśliwości pomimo wzrostu PKB.

W ostatnich latach testuje się tzw. paradox Easterlina, który mówi, że wzrost przeciętnych dochodów nie zwiększa poziomu zadowolenia. Niektórzy badacze odkryli pozytywny związek między zadowoleniem z życia a poziomem dochodów w wielu krajach świata (Deaton 2008; Stevenson, Wolfers 2008; Sacks, Stevenson, Wolfers 2013). Przebadano 95% populacji świata¹, poszukiwano punktu krytycznego dochodu, powyżej którego ludzie nie zwiększają swojego poziomu szczęścia. Analiza regresji wykazała, że współczynnik korelacji między miarą subiektywnego szczęścia a PKB per capita był bardzo wysoki. Relacja między szczęśliwością a dochodem jest prawie taka sama w krajach bogatych i biednych. Deaton i Kahneman wyznaczyli poziom krytyczny dochodu na poziomie 75 tys. USD. Poziom szczęścia u ludzi, których dochody przekraczały powyższą kwotę, nie wzrastał. Badania Stevensona i Wolfersa nie potwierdziły występowania jakiegoś punktu zaspokojenia.

1 Na podstawie danych z Gallup World Poll oraz World Value Survey.

W Polsce także jest coraz więcej badań dotyczących czynników wpływających na zadowolenie z życia. W ostatnich latach na szczególną uwagę zasługują regularne raporty z cyklu „Diagnoza społeczna” przygotowywane przez zespół prof. Czapińskiego.

3. Metodologia badań

3.1. Miary konsolidacji fiskalnej

Dostosowanie fiskalne o dużej skali redukcji (co najmniej 1 pp PKB) deficytu i wydatków publicznych nazywa się konsolidacją fiskalną, inaczej konsolidacją budżetową. Konsolidacja fiskalna ekspansywna jest związana z efektami konsolidacji fiskalnej. Jeżeli dostosowania fiskalne wywołują dodatni, trwały efekt dla wzrostu gospodarczego, to taką konsolidację nazywa się konsolidacją ekspansywną (Orłowski 2004; Alesina 2002). Konsolidacja fiskalna tzw. udana, czyli taka, która polega na redukcjach w długu publicznym, często poprzedza wystąpienie pozytywnych efektów dla wzrostu gospodarczego, dlatego może ona być utożsamiana z konsolidacją fiskalną ekspansywną.

Do identyfikacji okresów konsolidacji fiskalnej najczęściej stosuje się miarę deficytu strukturalnego (CAB) oraz deficytu strukturalnego pierwotnego (*cyclically adjusted primary budget balance* – w skrócie CAPBB). Deficyt strukturalny uwzględnia wpływ bieżącej sytuacji gospodarczej na dochody i wydatki budżetowe. Deficyt strukturalny pierwotny pomaga w odpowiedzi na pytanie: jak duża część deficytu wynika z bieżącej polityki, a jak duża część jest skutkiem zaszłości, czyli skali zadłużenia? Aby na to pytanie odpowiedzieć, z rachunku deficytu strukturalnego eliminuje się płatności odsetek od zadłużenia, uzyskując w ten sposób deficyt pierwotny (ile wyniosłby deficyt, gdyby nie było długu publicznego) (Orłowski 2004, s. 72).

Sformułowano wiele różnych definicji konsolidacji fiskalnych przeprowadzonych w większości krajów OECD². W pracy wykorzystano miary zaproponowane przez Barrios, Langedijk, Pench (2010). Wykorzystano dwie definicje konsolidacji fiskalnej. Pierwsza z nich mówi, że konsolidacja fiskalna jest w roku, w którym CAPBB poprawia się przynajmniej o 1,5 pp PKB i jest to tzw. zimny prysznic (konsolidacje w czasie jednego roku) (1). Druga definicja odnosi się do okresu trzech lat, w którym CAPBB nie pomniejsza się o więcej niż 0,5 pp PKB, jest to tzw. ciągła konsolidacja (każdy rok tej konsolidacji jest traktowany jako epizod konsolidacji fiskalnej) (2).

2 Wyróżnia się co najmniej dziesięć miar/wskaźników konsolidacji fiskalnej, European Commission 2003, s. 26–32; por. Wojciechowska-Toruńska 2014.

Kolejna miara odnosi się do sukcesu konsolidacji. Dostosowania fiskalne są oceniane ze względu na ich wpływ na dług publiczny, wskaźnik CAPBB w relacji do PKB oraz realny wzrost gospodarczy. Definicja ta traktuje konsolidację fiskalną jako korzystną czy udaną, gdy pomaga ona zredukować dług publiczny o 5 pp PKB w ciągu trzech kolejnych lat po rozpoczęciu epizodu konsolidacji fiskalnej. W tym samym czasie udana konsolidacja fiskalna jest uważana za efektywną, gdy nie zwiększa długu publicznego i nie pomniejsza wzrostu gospodarczego (3).

3.2. Miary zadowolenia z życia

Zadowolenie z życia jest różnie definiowane przez różnych badaczy, podobnie jak różne są jego pomiary. Zadowolenie z życia zależy od jakości i poziomu życia. Różnice między jakością życia a poziomem życia przedstawiono w wielu opracowaniach (Rokicka 2013; Gałęski 1977; Leżnicki 2011). Według Sekuła-Kwaśniewicz różnica między poziomem życia a jakością życia sprowadza się do tego, że poziom życia odnosi się do czynników obiektywnych, a jakość życia do czynników subiektywnych. W *Diagnozie Społecznej 2015* Czapiński i Panek skonstruowali syntetyczny ogólny miernik jakości życia, który zawiera w sobie zarówno subiektywne, jak i obiektywne czynniki. W opracowaniu zostaną wykorzystane dane opracowane w *Diagnozie społecznej 2015* i posłużą do skonstruowania indeksów tzw. wskaźników szczęścia i cierpienia. Pierwszy wskaźnik szczęścia (1) odnosi się do poziomu życia i jest sumą takich czynników jak poziom cywilizacyjny, dobrobyt materialny i kapitał społeczny. Wyjaśnienie tych pojęć przyjęto za Czapińskim (Czapiński, Panek 2015). **Poziom cywilizacyjny** to: poziom wykształcenia, posiadanie nowoczesnych urządzeń komunikacyjnych i obycie z nimi (telewizja satelitarna lub kablowa, laptop, komputer stacjonarny, telefon komórkowy, podłączenie do Internetu, posługiwanie się komputerem, korzystanie z Internetu), czynna znajomość języków obcych, posiadanie prawa jazdy. **Dobrobyt materialny** to: dochód gospodarstwa domowego na jednostkę ekwiwalentną, liczba posiadanych przez gospodarstwo dóbr i urządzeń – od pralki automatycznej po łódź motorową i dom letniskowy (z wyłączeniem urządzeń wchodzących w skład wskaźnika poziomu cywilizacyjnego). **Kapitał społeczny** to: aktywność na rzecz społeczności lokalnej, udział w wyborach samorządowych w 2014 roku (udział w wyborach parlamentarnych w 2011 r., udział w wyborach samorządowych w 2010 r., udział w wyborach parlamentarnych w 2007 r., udział w wyborach samorządowych w 2006 r., a w 2005 r. udział w referendum unijnym), udział w nieobowiązkowych zebraniach, pozytywny stosunek do demokracji, przynależność do organizacji i pełnienie w nich funkcji, przekonanie, że większości ludzi można ufać. Drugi wskaźnik cierpienia (2) odnosi się do stylu życia i jest sumą takich czynników jak dobrostan społeczny, stres życiowy i patologie. **Dobrostan społeczny** to: brak poczucia osamotnienia, poczucie, że jest się kochanym i szanowanym, liczba przyjaciół. **Stres**

życiowy to: suma 6 kategorii stresu mierzonego doświadczeniami w zakresie: finansów, pracy, kontaktów z urzędami, wychowania dzieci, relacji w małżeństwie, ekologii (mieszkanie, okolica). **Patologie** to: nadużywanie alkoholu i używanie narkotyków, palenie papierosów, wizyty u psychiatry lub psychologa, bycie sprawcą lub ofiarą łamania prawa (włamania, napady, kradzieże).

Wszystkie wskaźniki częściowe, w skład których wchodziły zmienne mierzone na różnych skalach, zostały wystandaryzowane i stanowią sumę standaryzowanych zmiennych składowych. Podział czynników na dwie grupy wynika z analizy czynnikowej z rotacją *varimex*, która ujawniła dwa niezależne czynniki wyjaśniające. Pierwszy czynnik, który wyjaśnił największą porcję zmienności (około 30%), to cywilizacyjne warunki życia, a drugi czynnik wyjaśniający (około 19% zmienności) to styl życia. Dwa wymiary są wspólne dla poziomu życia i stylu życia, mianowicie dobrostan fizyczny i dobrostan psychiczny (Czapiński, Panek 2015, s. 419). **Dobrostan fizyczny** jest rozumiany jako natężenie symptomów somatycznych, poważna choroba w minionym roku, stopień niepełnosprawności, natężenie stresu związanego ze zdrowiem. **Dobrostan psychiczny** to poczucie szczęścia, ocena całego dotychczasowego życia, nasilenie objawów depresji psychicznej, ocena minionego roku. Trzecim wskaźnikiem jest wskaźnik subiektywnego zadowolenia z życia (dobrostanu psychofizycznego), który jest sumą dobrostanu psychicznego i fizycznego.

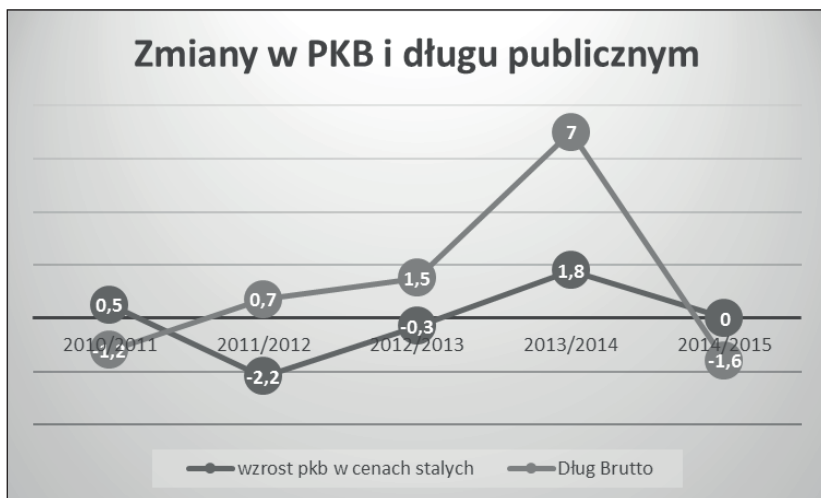
4. Epizody konsolidacji fiskalnej w Polsce i jakość życia w latach 2010–2015

Epizody konsolidacji fiskalnej zostały zidentyfikowane ze względu na miary opisane w metodologii badań konsolidacji fiskalnej. Zastosowane definicje wykorzystują między innymi wskaźnik wzrostu gospodarczego w cenach stałych, deficytu pierwotnego cyklicznego (CAPBB), długu publicznego w relacji do PKB. Zmiany we wzroście gospodarczym, CAPBB, długu publicznym w latach 2010–2015 zawarto w tabeli 2.

Tabela 2. Zmiany we wskaźnikach PKB, CAPBB, długu publicznym w latach 2010–2015

Lata	2010/2011	2011/2012	2012/2013	2013/2014	2014/2015
Wzrost PKB w cenach stałych	0,5	-2,2	-0,3	1,8	0
Strukturalny wynik pierwotny CAPBB	2,4	2,5	-1,6	0,8	0,3
Dług Brutto	-1,2	0,7	1,5	7	-1,6

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ministerstwa Finansów 2010–2015.

Wykres 1. Zmiany we wzroście gospodarczym i długu publicznym w latach 2010–2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie Ministerstwa Finansów 2010–2015.

Wykorzystując definicje konsolidacji fiskalnej zawarte w metodologii badań, zidentyfikowano epizod konsolidacji fiskalnej w Polsce – był to 2011 rok. Konsolidacja fiskalna nie miała charakteru stopniowego, ponieważ w okresie trzech lat miara CAPBB zwiększała się o więcej niż 0,5 pp PKB (tabela 2). Nie była to konsolidacja udana, ponieważ wraz ze spadkiem długu publicznego o 0,7 pp PKB nie nastąpiła poprawa wzrostu gospodarczego, tylko jego spadek o 2,2 pp PKB (wykres 1). Jednak w dwa lata po epizodzie konsolidacji fiskalnej nastąpił wzrost PKB o 1,8 pp PKB. Tabela 3 zawiera zestawienie wyliczonych wskaźników jakości życia w czasie epizodu konsolidacji, przed i po niej.

Tabela 3. Wskaźniki zadowolenia z życia/jakości życia Polaków w czasie epizodu konsolidacji fiskalnej t, t – 2, t + 2

Wskaźniki zadowolenia z życia/jakości życia	t – 2	t	t + 2
Poziomu życia (cywilizacyjne warunki)	2,090	2,056	2,127
Zadowolenie z życia ze względu na poziom życia	1,127	1,096	0,971
Ogólnego poziomu życia (szczęścia)	3,217	3,152	3,098
Stylu życia (stres życiowy, patologia, dobrostan społeczny)	–0,611	–0,659	–0,831
Zadowolenie z życia ze względu na styl życia	1,033	1,056	1,088
Ogólnego stylu życia (cierpienia)	0,422	0,397	0,257
Ogólnego dobrostanu psychicznego	1,111	1,211	1,180
Ogólnego dobrostanu fizycznego	0,949	0,941	0,879
Ogólnego zadowolenia z życia (jakości życia)	3,639	3,549	3,355
Ogólnego dobrostanu psychofizycznego	2,06	2,152	2,059

Źródło: opracowanie własne na podstawie Czapiński, Panek 2015, s. 419.

Wskaźnik poziomu życia („szczęścia”) poprawił się po epizodzie konsolidacji fiskalnej. Różnica między jego wielkością w 2009 a 2013 roku wyniosła 0,037. Poprawienie warunków cywilizacyjnych nie spowodowało polepszenia dobrostanu psychofizycznego, którego wielkość zmalała o 0,156. Dlatego ogólny wskaźnik „szczęścia” zmalał po konsolidacji fiskalnej o 0,119.

Wskaźnik cierpienia ma odwrotny kierunek niż wskaźnik szczęścia/zadowolenia z życia. Im niższy wskaźnik cierpienia, tym wyższy poziom zadowolenia z życia. Pomimo, że wielkość stresu życiowego i patologii zwiększyła się po konsolidacji fiskalnej o 0,22, to zwiększała się też wielkość dobrostanu społecznego³ (mniejszy brak poczucia osamotnienia, więcej poczucia, że jest się kochanym i szanowanym, więcej przyjać). Jednocześnie wielkość dobrostanu psychofizycznego zwiększyła się o 0,55. Ogólny wskaźnik cierpienia zmalał po epizodzie konsolidacji fiskalnej o 1,65.

Wskaźnik ogólnego dobrostanu psychicznego poprawił się na skutek dostosowań fiskalnych o 0,069, a wskaźnik dobrostanu fizycznego pogorszył się o 0,07. Ogólny wskaźnik dobrostanu psychofizycznego pozostał prawie na takim samym poziomie zarówno przed konsolidacją fiskalną, jak i po niej. Z kolei ogólny wskaźnik zadowolenia z życia, który jest sumą wskaźnika szczęścia, cierpienia i ogólnego dobrostanu psychofizycznego, był wyższy w czasie epizodu konsolidacji fiskalnej niż dwa lata przed nim tylko o 0,002, a dwa lata po konsolidacji fiskalnej zmalał o 0,287.

5. Podsumowanie

W artykule wykorzystano trzy definicje konsolidacji fiskalnej. Zidentyfikowano epizod konsolidacji fiskalnej w 2011 roku. Jest to jednoroczny tzw. zimny prysznic. W Polsce w badanym okresie 2010–2015 nie wystąpiła konsolidacja fiskalna tzw. udana ani ekspansywna. Oznacza to, że pozytywne efekty wzrostowe w postaci wzrostu gospodarczego nie miały miejsca w roku konsolidacji fiskalnej. Wzrost gospodarczy nastąpił dwa lata po 2011 roku. W wyniku przeprowadzonej analizy zaobserwowano, że epizod konsolidacji fiskalnej nie był korzystny dla ogólnego dobrostanu fizycznego Polaków, ale był korzystny dla ogólnego dobrostanu psychicznego i stylu życia. Warunki życia cywilizacyjne i materialne uległy poprawie po konsolidacji fiskalnej. Dobrostan psychofizyczny Polaków był lepszy w czasie epizodu konsolidacji fiskalnej niż po przeprowadzeniu jednorocznej konsolidacji.

Skala korzystnych zmian w zadowoleniu z życia Polaków między okresem przed i po konsolidacji była największa we wskaźniku cierpienia (1,65), potem we wskaźniku dobrostanu psychicznego (0,069). Najmniejsza skala korzystnych zmian była we wskaźniku szczęścia (poziom materialny i cywilizacyjny) – 0,037.

3 Wielkość dobrostanu społecznego w latach 2009, 2011, 2013 wynosiła odpowiednio 0,595; 0,577; 0,442 (Czapiński, Panek 2015, s. 419).

Można sądzić, że konsolidacja ciągła, a nie roczna dałaby efekt trwałej poprawy nie tylko stylu życia i poziomu materialnego, ale również dobrostanu fizycznego obywateli w Polsce. Wyniki analizy mogą służyć jako podstawa do dalszych badań.

Bibliografia

- Alesina A. (red.) (2002), *Fiscal policy, profits, and investment*, American Economic Review, No. 92.
- Argyle M. (2001), *The psychology of happiness*, Hove, Routledge.
- Barrios S., Langedijk S., Pench L. (2010), *EU fiscal consolidation after the financial crisis. Lessons from past experiences*, Economic Papers 418, European Economy, European Commission, Brussels.
- Blanchflower D.G., Oswald A.J. (2004), *Well-being over time in Britain and the USA*, Journal of Public Economics, 88, p. 1359–1386.
- Blackaby D.H. i in. (1994), *Black-white male earnings and employment prospects in the 1970s and 1980s: evidence for Britain*, Economics Letters, 46, p. 273–279.
- Cantril H. (1965), *The pattern of human concerns*, New Brunswick, Rutgers University Press, New York.
- Czapiński J., Panek T. (2015), *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków*, Raport, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa.
- Deaton A. (2008), *Income, Health, and Well-Being around the World: Evidence from the Gallup World Poll*, Journal of Economic Perspectives, 22(2), p. 53–72.
- Diener E. (1984), *Subjective well-being*, Psychol Bull, 95, p. 542–575.
- Diener E., Chan M.Y. (2011), *Happy people live longer: Subjective well-being contributes to health and longevity*, Applied Psychology: Health and Well-Being, 3(1), p. 1–43.
- Easterlin R. (1974), *Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence*, [in:] *National and Households in Economic Growth: Essays in Honour of Moses Abramovitz*, P. David, M. Reder (eds.), Academic Press, New York and London, p. 89–125.
- Easterlin R., Crimmins E. (1991), *Private materialism, personal self-fulfillment, family life, and public interest the nature, effects, and causes of recent changes in the values of American youth*, Oxford Journals Social Sciences, Public Opinion Quarterly, Vol. 55, Issue 4P, p. 499–533.
- European Commission (2003), *European Economy, Economic Papers*, No. 195, Brussels.
- Ferrer-i-Carbonell A., Frijters P. (2004), *How important is methodology for the estimates of the determinants of happiness?*, Economic Journal, 114, p. 641–659.
- Frijters P., Haiken-Denew J. P., Shields M. A. (2004), *Money does matter! Evidence from increasing real incomes in East Germany following reunification*. The American Economic Review, 94(3), p. 730–741.
- Gałęski B. (1977), *Styl życia i jakość życia – próba systematyzacji pojęć*, Studia Socjologiczne, Nr 1.
- Francesco Giavazzi F., Pagano M. (1990), *Can Severe Fiscal Contractions be Expansionary? Tales of Two Small European Countries*, NBER Working Paper, No. 3372, Issued in May, NBER.
- Inkeles A. (1993), *Industrialization, Modernization and the Quality of life*, International Journal of Comparative Sociology, 66, p. 1–31.
- Kahneman D., Deaton A. (2010), *High Income Improves Evaluation of Life But And Emotional Well-Being*, Proceedings of the National Academy of Sciences, September 7, 107(38), p. 16489–16493.
- Lim C., Putnam R.D. (2010), *Religion, social networks, and life satisfaction*, Am Sociol Rev., 75, p. 914–933.
- Leżnicki M. (2011), *Jakość życia jako przedmiot badań naukowych i refleksji*, [w:] W. Tyburski (red.), *Zasady kształtowania postaw sprzyjających wdrażaniu zrównoważonego rozwoju*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Toruń.

- Orłowski W.M. (2004), *Optymalna ścieżka do euro*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- Maddison A. (1991), *Dynamic Forces in Capitalist Development*, Oxford University Press, Oxford.
- Ministerstwo Finansów (2010–2015), *Programy konwergencji dla Polski*, Warszawa, www.mf.gov.pl.
- Rainwater L. (1974), *What Money Buys*, Basic Book, New York, p. 53.
- Rokicka E. (2013), *Jakość życia – konteksty, koncepcje, interpretacje*, [w:] J. Grotowska, E. Rokicka (red.), *Nowy Ład? Dynamika struktur społecznych we współczesnych społeczeństwach. Księga pamiątkowa poświęcona Profesor Wielisławie Warzywodzie-Kruszyńskiej z okazji 45-lecia pracy naukowej i dydaktycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Shapiro A., Keyes M.C.L. (2008), *Marital Status and Social Well-Being: Are the Married Always Better Off?*, Soc Indic Res, Springer, 88, p. 329–346.
- Smolensky E. (1965), *The Past and Present Poor*, [in:] U.S. Chamber of Commerce, Task Force on Economic Growth and Opportunity, *The Concept of Poverty*, D.C., U.S. Chamber of Commerce, Washington, p. 40–45.
- Stevenson B., Wolfers J. (2008), *Economic Growth and Happiness: Reassessing the Easterlin Paradox*, Brookings Papers on Economic Activity, Spring, p. 1–87.
- Stevenson B., Wolfers J. (2013) *Subjective well-being and income: Is there any evidence of satiation?*, The American Economic Review 103 (3), p. 598–604.
- Sekuła-Kwaśniewicz H. (2011), *Współczesne przeobrażenia turystyki a wybrane parametry jakości życia*, [w:] M. Drużkowski (red.), *Jakość życia – aspekty turystyczne i rekreacyjne*, Wydawnictwo Abaton, Kraków.
- Veenhoven R. (1991), *Is happiness relative?*, Social Indicators Research 24, p. 1–34.
- Wojciechowska-Toruńska I. (2014), *Benchmarking konsolidacji fiskalnej w Polsce – perspektywa 2013–2016*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Oeconomica, 1(299).

KONSOLIDACJA FISKALNA A ZADOWOLENIE Z ŻYCIA

Streszczenie

Celem artykułu było przedstawienie poziomu zadowolenia z życia przed, w czasie i po konsolidacji fiskalnej. Do pomiaru wykorzystano specjalnie skonstruowane wskaźniki cierpienia i szczęścia oraz dobrostanu psychofizycznego. Okresy konsolidacji fiskalnej ustalono przy użyciu międzynarodowych definicji konsolidacji fiskalnej. Epizod konsolidacji fiskalnej wystąpił w Polsce w 2011 roku. Ogólny wskaźnik zadowolenia z życia (suma wskaźnika szczęścia, cierpienia i ogólnego dobrostanu psychofizycznego) był wyższy w czasie epizodu konsolidacji fiskalnej niż dwa lata przed i dwa lata po konsolidacji fiskalnej. Największa skala korzystnych zmian w zadowoleniu z życia Polaków w czasie przed i po konsolidacji była widoczna we wskaźniku cierpienia (1,65). Dobrostan psychofizyczny poprawił się w tym czasie o 0,069.

Słowa kluczowe: polityka fiskalna, konsolidacja fiskalna, miary konsolidacji fiskalnej, zadowolenie z życia, wskaźnik szczęścia, wskaźnik cierpienia

FISCAL CONSOLIDATION AND LIFE SATISFACTION

Summary

The aim of the article was to show the level of life satisfaction before, during and after fiscal consolidation. Indicators: suffering and happiness and welfare psychophysical (specially designed) was used to measure the level of satisfaction with life. Periods of fiscal consolidation has been established using international definitions of fiscal consolidation. Episode of fiscal consolidation occurred in Poland in 2011. A general indicator of satisfaction with life (the sum of the index

of happiness, suffering and general psychophysical wellbeing) was higher during episodes of fiscal consolidation than two years before and two years after the fiscal consolidation. The largest scale of positive changes in the satisfaction with life of Poles at a time before and after consolidation was in the indicator of suffering (1.65). The psychophysical wellbeing improved in 2009–2013 by 0.069.

Keywords: fiscal policy, fiscal consolidation, measurement of fiscal consolidation, index of happiness, index of suffering